

AISCHYLOS PERŠANÉ

Přeložil Vladimír Šrámek

Rezek

OSOBY

SBOR STARCŮ

ATOSSA

POSEL

STÍN DAREIŮV

XERXÉS

*Na scénu přicházejí před královský palác
k Dareiově hrobce starci, členové nejvyšší rady.*

PRVNÍ STAŘEC

Jsme věrnou stráží všem těm Peršanům,
kdo do Hellady s vojskem vytrhli,
jsme pokladů a zlata hlídači,
tu na hradě. Sám Xerxés, vladař náš, 5
syn Dareiův,
nás vybral pro věk jako správce země.
O králův návrat, vojska v zlaté zbroji,
se chvěje však již srdce,
věštec neblahý. 10
Vždyť všechna síla mocné Asie
šla s mladým vladařem,
nevěsty pláčí pro své milence
a pěší posel ani jezdec chvatný
se k sídelnímu městu neblíží. 15
Šli ze Sús, z Agbatan,
z kissijských hradeb dávných,

šli na koních a na korábech opouštěli vlast,
 šli pěší v nekonečných řadách sevřených.
 Amistrés šel i Artafrenés šel, 20
 Megabatés i Astaspés,
 šli vůdci perští, šli i králové,
 jež Velký král si dřive podrobil, 25
 šli velmoži a správci, a pak davy,
 šli lučištníci, jezdci, strašní zjevem
 a bitev žízňiví a rváči odvážní.
 Artembarés stál na voze a za ním
 Masistrés, Imáios lučištník, Farandakés, 30
 a Sosthanés své hřebce hnál.
 Pak za nimi již poslal velký Nil,
 Súsiskana, Pégastagóna, Agyptovu krev, 35
 jež vládla svatým hradbám memfidským,
 Arsama velkého, Ariomarda –
 byl králem starých Théb –
 lid z říčních bahen, nilské veslaře, 40
 dav hrozný bez počtu.
 Pak valily se lýdské houfce dál,
 již – v bocích štíhlé – stisknou kdekoho,
 jež Mitrogathés, Arkteus, smělí králové,
 a zlaté Sardy vypravili v boj. 45
 A jejich vozy temně duněly
 a z jejich dvojspřeží a smělých trojspřeží
 tě jímál děs.
 I ti, kdo žili pod posvátným Tmólem,
 se chystali již vhodit Helladě 50
 jho na šíji, to Mardón, Tharybis,

10

a jejich oštěpy a praky z Mýsie.
 A zlatý Bábel přihnál bez konce
 své plavce, stfelce v pestré směsici, 55
 jež věřila své síle.
 A kdejaký lid v širé Asii,
 jež dovedl svým mečem zamávat,
 sem proudil ke králi
 na strašnou jeho výzvu.
 Takový květ z všech perských krajů 60
 odtáhl odtud,
 a asijská půda, jež je živila,
 teď úpí po nich touhou zoufalou.
 A rodiče a ženy marně sčítají
 dny marné v hrůze. 65

DRUHÝ STAŘEC

Pak všecka králova válečná síla,
 bořící města,
 přešla již přes vodu
 do cizích krajů,
 na vorech, na lodích
 zkřížila úžinu Hellinu,
 moře Athamantovy dcery, 70
 a postavila si cestu z trámů a pramic
 jako jho na šíji vzpurného moře.

ČTVRTÝ STAŘEC

A mohutný vládce Asie, v které se hemží
 nesčíslnými kmeny,

11

žene tak proti celému světu
 stáda svých vojsk, 75
 věří svým pěším a svému loďstvu
 a jejich vůdcům, silným a smělým,
 on, rovný bohům,
 bohatýr, potomek zlatého deště! 80

TŘETÍ STAŘEC

Ocelovou šedí září jeho oči
 jako dračí krutý zrak,
 tisíc paží, tisíc lodí
 a svůj vůz štve proti mužům,
 kteří bojují jen dřevci,
 na ně štve teď luky své! 85

DRUHÝ STAŘEC

Proudům jeho bojovníků
 neodolá žádný odpor,
 mohl by se někdo stavět
 proti dravé síle moře?
 K Peršanům se nepřiblížíš, 90
 nenapadneš jejich lid.

PRVNÍ STAŘEC

Když však bozi přelstít chtějí,
 může člověk prehnout klamu?
 Může utéci mu někdo,
 lehkým skokem ujít smyčce?
 S úsměvem ho nejdřív svádí, 95

12

zaslepence láká v sítě,
 a člověk sám nedovede uniknout mu,
 nedovede východisko nikde najít. 100

ČTVRTÝ STAŘEC

Od věčnosti vlád nám osud,
 který Peršanům byl určen,
 rozkoš z války, pádu hradeb,
 zmatku vozů, zkázy měst.

DRUHÝ STAŘEC

Teď se teprv Peršan učil
 pohlížeti v šedé vlny,
 jimiž bouře temně hučí v spoustách vod,
 začal věřit lodním bokům,
 divu lidských rukou smělých. 110

TŘETÍ STAŘEC

Proto svírá se mi srdce
 v hrudi úzkostí a děsem, 115
 oá,
 aby jen Súsami, ve kterých není dnes mužů,
 neprojel zoufalý výkřik
 perského vojska –

DRUHÝ STAŘEC

– a kissijským vysokým hradem,
 ženami přeplněným,
 nezazněl, oá, ozvěnou druhý, 120

13

až budou plačky trhati byssos
šatů svých v cáry! 125

TŘETÍ STAŘEC

A všechna jízda a pěší dali se v pohyb
jako roj včel
s královským vojskem.
Přešli již most, který pojí
obojí břeh
a patří nyní oběma světům. 130

DRUHÝ STAŘEC

Lůžka jsou zvlhlá slzami touhy,
a přece Peršanky, dnes žalem zlomené,
poslaly samy 135
druhy svých loží do pole bit se.
Teď žijí bez duše
u krbů opuštěných.

PRVNÍ STAŘEC

My, Peršané, vstupme do stavby dávné 140
a zamysleme se –
vždyť doba sama nás nutí –
jak vrátí se Xerxés, náš král,
Dareiova krev, jehož rod 145
kdysi dal jméno našemu lidu:
zda na věky pánem bude náš luk,
či zda již zvítězil špičatý oštěp.
Tu se však blíží králova matka 150

14

jako svit božího oka,
královna má. Padám teď na zem,
promluve na ni a pozdravte ji!

ATOSSA

přijíždí v královském křesle, taženém otroky

TŘETÍ STAŘEC

Paní, nejmocnější z nízkó přepásaných
perských žen, 155
Dareiova choti, buď teď zdráva, matko
Xerxova!
Sdílela jsi lože s bohem, porodila boha
bohu,
jestliže od našich vojsk se dávný osud
neodvrátil!

ATOSSA

Přišla jsem, já opustila zlatý stolec,
komnatu svou,
v níž jsem žila dřív s Dareiem. 160
Starost užírá mi srdce, nezapírám, přátelé.
Úzkost o sebe mě dusí, vždyť je možno
probudit se –
a co máme, naši sílu, někdo srazil do bláta!
Dareios ji vybudoval, i když pomáhal mu bůh.
Dvojí myšlenka mne týrá, kterou těžko
vyslovit, 165
beztrestně že chválit nesmíš svoji moc, když

15

muž je v poli,
a že toho, který zchudl, ani pes už
nelekne se.
Ovšem, naše moc je pevná, bojím se však
o své oko –
okem rodu je mi totiž právě život vladařův.
A tak je to. Proto vás však, perští starci,
nyní žádám, 170
slyšte mne a potom, starci, porad'te mi,
stařeně!
Vím, že poradíte dobře.

PRVNÍ STAŘEC

Paní této mocné říše,
nemusíš nám dvakrát říkat, je-li třeba slova,
činu
pro tebe – jsme připraveni. Mluv a ptej se,
čekáme. 175

ATOSSA

Co vypravil syn vojska a pak vyjel sám
zem iaónskou dobýt, pokořit,
já mluvím s neznámými stíny každou noc;
tak jasně jako dnes jsem tváře zsinalé
však dosud nezřela, jak – povím hned. 180
Dvě ženy spatřila jsem krásně oděné,
z nichž jedna měla perský, druhá dórský šat,
a obě byly vyšší, krásnější,

16

než člověk uvykl si vidět člověka: 185
dvě sestry téže krve. Osud jen
jim určil různou vlast, té jedné Helladu
a druhé barbarský náš stát. Vtom zdálo se mi,
že obě ženy ty se vrhly na sebe, můj syn
však bděl
a zkrotil obě, zapřáhl je k vozu 190
a jejich šíje srazil pode jho.
Ta jedna vztyčila se důstojně
a nastavila rudá ústa udidlům,
co zatím druhá vzepjala se vztekle
a převala mu rázem otěže – 195
a bez ohlávky, silou nelidskou
již vleče vůz a jho své přelomí!
Můj syn se zřítíl, a vtom Dareios
již stojí nad ním, zalkal zoufale,
a Xerxés spatřiv jej, si strhal šaty s těla.
Teď víte rovněž, co jsem zřela v noci. 200
Pak vstala jsem a ruce omyla
si pod pramenem, šla jsem k oltáři,
bych obětovala hned koláč obětíní
a odvrátila zlo. Je nutno bohy smířit.
Náhle zřím, jak orel blíží se 205
až k obětišti Slunce, zmlknu zděšením –
a ve chvíli zas, jak se snáší sokol
a orlí hlavu zobcem rozdrásá!
A orel nebrání se vůbec, příkrčí
jen hlavu do křídél. To strašný pohled byl, 210
jak strašno slyšet o tom, i když víte snad,

17

že syn můj zvítězí-li, bude dvakrát bohem,
když nezvítězí – bude králem dál
své velké říše, tolik moci má!

PRVNÍ STAŘEC

Nechceme tě, paní, lekat svými řečmi,
ani těšit, 215
jdi však prosit nyní bohy, aby odvrátili zkázu
tam, kde ve snu spatřilas ji. Aby to jen
potkalo tě,
v čem je štěstí tvoje, státu, tvého syna a
tvých věrných
Úlitbu pak obětuješ zemi a všem
zemřelým, 220
a Dareios, jejž jsi zřela, chotě svého,
v nočním bdění,
pošle synovi i tobě z lůna země opět zdar!
Co by v rozporu s ním bylo, zhltní věčná
temnota.
Tolik dovedu ti říci, mám-li věštbu vysvětlit,
ostatek již přidá osud k tomu, co jsem
naznačil. 225

ATOSSA

Byl jsi prvním vykladačem Xerxovi i mému
rodu,
který pověděl mi věrně, co si myslí o mém
snu.

Kéž se všechno dobře skončí! Uchystat dám,
jak mi radíš,
oběť bohům, mrtvým stínům předků našich
v podsvětí,
až se vrátím do paláce. – Chci se vás však
ještě zeptat: 230
kde jsou, přátelé mí věrní, vlastně jejich
Athény?

ČTVRTÝ STAŘEC

Daleko jsou. Tam, kde, paní, slunce k západu
se chýlí.

ATOSSA

A můj syn chce jejich město nyní uštvat,
podrobit je?

PRVNÍ STAŘEC

Pak by byla celá Hellas dobyta již velkým
králem.

ATOSSA

Mají vojsko, hodně vojska? 235

PRVNÍ STAŘEC

Mají takové, že Médům způsobilo těžké ztráty.

ATOSSA

V prstech se jim šípy lesknou?

PRVNÍ STAŘEC

Málokdy jen, oštěpy se utkávají, kryjí štíty.

ATOSSA

A co jinak? – bohatí jsou, mají v domech zlata dost?

PRVNÍ STAŘEC

Stříbro mají. A ještě víc ukryto je v lůně země.

ATOSSA

A ten, který vojsko vede, jak se vlastně jmenuje? 240

PRVNÍ STAŘEC

Nemají ho, neslouží tam smrtelnému nikomu.

ATOSSA

Jak se mohou udržet pak, blíží-li se nepřítel?

PRVNÍ STAŘEC

Tak, že Dareiovo vojsko, velké, krásné – rozehnali.

ATOSSA

Strašně znějí tvoje slova matkám, které mají syny! 245

20

DRUHÝ STAŘEC

Zdá se mi, že zviš teď pravdu, která se k nám letem blíží!

Je to Peršan podle běhu, jež teď moje oko zří!

Přináší nám zlé, či dobré – ? Zatím o něm ví jen sám –

POSEL

vběhl

Ó města, hrady, hradby širé Asie, ó půdo perská, Súsy, v jejichž zdech 250

jsou nakupeny zlaté poklady, proč vaše sláva jednou ranou zašla!

Květ perské říše zvald, opadal.

Jak zlý to úděl první zvěstovat

zlé osudy! A přece nezbyvá,

než vyřknout důvod žalu: – Peršané!

barbarské vojsko bylo zničeno. 255

DRUHÝ STAŘEC

Tupá a palčivá hořkost, jakou jsme neznali, jak nyní pálí! Aiái! Peršané!

Plačte, když slyšíte dnes o své bídě!

POSEL

Ti, kteří vytrhli do pole, šli všichni cestou děsu. Já sám 260

21

vidím svůj návrat

jen jako nečekaný svit v šeru!

TŘETÍ STAŘEC

Ba, příliš dlouho jsme tu, starci, živi, ať hoře nečekané do dna poznáme! 265

POSEL

Já při všem byl, ne že bych zprávu zvěděl jen z cizích úst. Teď slyšte osud, který vám byl schystán!

TŘETÍ STAŘEC

Otototói, jen marně vytrhly nesčetné zbraně ve vlnách pestrých z asijských stepí 270 do nepřátelských, hellénských skal!

POSEL

Mrtví a mrtví, na které čekal bezcitný osud, leží tam všude po Salamině a protějších březích –

DRUHÝ STAŘEC

Otototói, jen těla, říkáš, synů a otců, 275 zmlitaná příbojem kalným a hnaná ve slaných vlnách s troskami lodí?

22

POSEL

Nic nepomohly šípy našich luků – a celé vojsko stáपělo se ke dnu, jak loďní přídě najížděly v boky!

TŘETÍ STAŘEC

Úpěte zdušeně pro naši bídu, 280
vzkřikněte zoufale, aiái,
vždyť bozi určili Peršanům a jejich vojsku potupný zmar!

POSEL

Je hrozno slyšet pouhé to jméno: Salamis!
A srdce zasténá, když řekneš: Athény! 285

ČTVRTÝ STAŘEC

Athény! V nich je všecka bída jejich nepřátel!

Při slově tom

myslím hned na perské ženy, kterým jste vzaly děti a muže!

ATOSSA

Já dosud mlčela, 290
ač zasažena nejstrašnější ranou.
Ten osud přesahuje sílu jen se ptát.
A přece smrtelníkům nutno snášet hoře,
jež bozi seslali. Ty vzmuž se teď
a pověz, i když sténáš, co vlastně bylo!

23

Je někdo vůbec živ? Či nad kým máme
plakat,
kdo třímal dosud berlu vůdcovskou a lid
již opustil?

POSEL

Xerxés je živ a v denní světlo zírá.

ATOSSA

Veliké světlo jsi vrátil zas mému domu, 300
teď svítá mi, jak po úzkostné noci!

POSEL

Artembarés, jenž vedl deset tisíc,
byl roztříštěn o silénijské tesy
a tisícníka Dadaka smet oštěp,
že zasažen se zřítíl s paluby. 305
A Tenagóna, rodem z Baktrie,
již siné vlny ženou kolem břehů
ostrova Aiantova.
Lilíaios, Arsamés, Argéstés narážejí
zpuchlými údy do kamení skal,
na nichž se bělá hejny holubů. 310
I ti, kteří přišli z Egypta od nilských proudů,
Arkteus, Adeués, Farnúchos, jenž se kryl
širokým štítem,
všichni tři svezli se do vln s jediné lodí.
Zahynul Matallos z Chrýsy, přivedl svých
deset tisíc

24

a poroučel třikrát deseti tisícům černých, 315
odvážných jezdců. Ztřísnil svou rudou
zarostlou bradu

a smočil ji v nachové lázni.
Arabos Mág i Artamés z Bakter se štvou teď
po nehostinných pláních právě tak jako

Amistris,
Amfistreus, mohutný oštěpník smělý, 320
i Ariomardova ušlechtilá síla,
teď příčina sardského žalu, i mýsský

Seisamés.
Tharybis, pán více než pětkrát padesáti
korábů,
jenž vyrostl v Lyrně, bojovník statný, leží
tam dobit
a dávno dodýchal. I Syennesis, kilický
vůdce, 325

jenž jediný dal více práce než všichni,
kdo kolem se bili, položil život svůj slavně.
Vzpomněl jsem namátkou některých vůdců,
co je však proti tomu náš žal! 330

ATOSSA

Aiái, snad nejtěžší žal, o němž kdy slyším,
hanba všech Peršanů, pro niž je možno jen
zaúpět k nebi –
a přece se ještě vrat' k počátku řeči své
a pověz stařeně,
kolik to vlastně Helléni měli všech lodí,

25

že odvážili se vůbec začítí boj
s železným loďstvem? 335

POSEL

Kdyby byl rozhodl počet,
byl by zvítězil barbar, protože Helléni měli
lodí jen asi desetkrát třicet, a z nich sotva
deset
opravdu vyzbrojených, zatímco Xerxés,
to vím, 340
s tisíci těžkými koráby připlul, jež
doprovázelo
přes dvě stě trojveslic rychlých. Takový byl
poměr loďstva.
Napadlo by tě, že budeme v boji právě my
slabší?
A přece jsme byli! Stalo se, že snad nějaký
běs
rozbil koráby naše a strhl barbarskou miskou 345
na vahách osudu. To bozi chránili sami
město té Pallady jejich!

ATOSSA

Athény nezbořil nikdo.

POSEL

Dokud jsou muži, nehne se hradba –

26

ATOSSA

Teď pověz,
jak jste se srazili, kdo začal první? Můj syn, 350
jenž věřil právem v pyšné loďstvo své,
či tamti? Helléni –

POSEL

Počátek zkázy byl, paní, když neznámý běs,
bůh pomsty, zmámil nás. To k tvému synovi
se vetřel zběh, byl Hellén snad, a zprávu
přinesl, 355
že po příchodu noci Helléni
hned skočí k veslům, mořem vyrazí
a každý bude hledět v rychlém útěku
se spasit, kam se dá. Když syn tvůj uslyšel 360
tu zvěst, byl dalek myslit na zběhovu zradu
či závist bohů, kázal nejvyšším,
až země přestane již sálat prudkým žárem
a klenba nebes šerem pohasne, 365
by jádro loďstva ve třech těsných řadách
tůň mořskou střehlo spolu s úžinou,
ostatní lodi budou kroužit kolem
skal Aiantových. Kdyby Helléni
však přesto ušli tajným únikem své zkáze, 370
dá srazit nejvyšším svým ráno hlavy!
Tak rozkázal.
A jeho slova zněla jim smělou jistotou;
co bozi určili, však Xerxés nevěděl.

27

Bez zmatku poslechli a mužstva lodí všech
 si po večeři připravila vesla. 375
 Když slunce zašlo, blížila se noc,
 veslaři sedli po lavicích k veslům
 a bojovníci stáli na palubách.
 Stěsnané řady volaly na sebe přes celý koráb 380
 a naše lodi se hnuly podle rozkazu.
 Tak po celou noc loďstva nejvyšší
 koráby s vojskem v šeru řadili,
 pak přešla noc, a Helléni se nesnažili vůbec
 vyrazit. 385
 Leč sotva východ rděl se jitem zas,
 a kraj se znovu sluncem rozzářil,
 zaduněl sborem s hellénské strany válečný
 zpěv –
 a jeho hlas vracely holé pobřežní stěny. 390
 Děs tehdy barbary zchvátíl, zklamané
 v naději marné:
 to nezanotovali svatý pokřik boje
 Helléni k útěku, to smělost srdcí štváli
 zas v nový boj! A ohlas hromový
 je rozněcoval k bitvě vášnivě. 395
 Pak bylo slyšet pleskot jejich vesel,
 jak bili v taktu sinou vodní tuň –
 a loďstvo jejich vyrazilo z boku,
 zář slunce ve přídích a zobec vedle zobce,
 již pravé křídlo začalo útočit, 400
 a rozvíjelo všecko svoji sílu.
 Z tisíců hrdel zalehl až k nám jediný výkřik:

28

„Teď jděte, Helléni, je třeba zachránit
 vlast svoji, zachránit děti, ženy své,
 a chrámy otců svých i jejich mohyly!
 Jde o všecko!“ – I my jsme persky zaječeli
 sborem, 405
 však na víc nebyl čas.
 Loď zaryla se zobcem do lodí,
 jak beran vyrazila nejdřív hellénská
 a s přídí foinické již slétla hlavice, 410
 pak druhá zamířila v jinou příd.
 Nejdřív se vzpřel příval perských vojsk,
 ale když v těsné úžině se lodi vzpřičily,
 již bylo těžko druhým pomáhat!
 To přídí kovové už zarývaly se 415
 v bok vlastním korábům a druhům tříštily
 i vesla v podpalubí, a lodi hellénské
 je bystře dobíhaly zpředu zezadu!
 Koráb se zvrátil kýlem na vodu
 a zrakům ztrácela se hladina, 420
 jak byla plna trosek, jatek lidských.
 A na útesech kolem ležely
 jen všude naplavené mrtvoly.
 A bez pořádku dal se na útěk,
 kam kdo jen mohl, vztekle vesloval,
 kdo ještě živ byl tehdy z barbarů,
 leč nepřítel nás lovil jako havěť v síti, 425
 jak tuňáky, jež mezi vraky štvál,
 a naboďával na štěpiny vesel.
 Jen stony, hrozný jek, se nesly po vlnách,

29

až černá noc v svém klíně pohřbila
 ten strašný děj. Co bídy bez konců
 v něm bylo!
 I kdybych deset dlouhých dní chtěl
 vypravovat,
 všecko nepovím. Jen tolik jista buď, 430
 že nikdy dosud za jediný den
 snad tolik lidí mrtvo nekleslo!

ATOSSA

Aiái, a moře bolesti se přihnalo
 na perský lid a všechny barbary!

POSEL

To ještě věz, že hoře našeho
 jsem polovinu sotva pověděl. 435
 Tak strašnou tíhou na nás dopadlo
 neštěstí naše,
 že dvojnásob je těžké toho, co již víš.

ATOSSA

Co mohlo ještě trpětiho se stát?
 Mluv, o jakém víš dalším neštěstí,
 jež stihlo vojsko, že až ke dnu klesl
 náš celý osud? 440

POSEL

Výkvět našich řad a muži nejskvělejší
 odvahou

30

a krve nejčistší a nejuvěrnější svému vladaři,
 ti všichni padli bídnou smrtí též!

ATOSSA

Jak vůbec lkát mám nyní, přátelé!
 Jak padli, pověz, jakým osudem! 445

POSEL

Hned přes úžinu proti Salamině
 je malý ostrov příkrých, strmých břehů,
 kde skotačivý Pán jen mívá reje. 450
 Tam zvečera je poslal, aby prchající,
 až budou chtít se spasit ve skalách,
 jen dobili a dorazili tak
 i poslední křeč moci hellénské,
 a z Peršanů pak měli zachránit,
 když tonul by snad někdo v úžině.
 To špatně zřel, co tajil příští den.
 Bůh neznámý jim dopřál, Hellénům, 455
 v té bitvě zvítězit. A ještě téhož dne
 se vyzbrojili ušlechtilým kovem,
 pak vyskákali z lodí na ostrov
 a obklíčili naši posádku,
 že prchnout nemohla. Děšť kamení 460
 jí praskal nad hlavou a šípy svištěly,
 pak jako běsi vyrazili na ně
 a porubali nešťastníky všecky,
 až poslední z nich v skalách dodýchal.
 Xerxés, jenž zíral na vše v propast kletou, 465

31

jen zaúpěl. Trůn jeho stál nad mořskou
úžinou,
by s výše viděl celou bitvu sám.
Teď plášť svůj roztrhl a zařval bolestí,
pak ve zmatku jen pěším vydal rozkazy
a dal se na zoufalý útěk. To byl pád, 470
hroznější lodní porážky.

ATOSSA

Ó, běsi bezcitní,
jak podvedli jste perskou naději!
Můj syn zas pomstu jejich pocítil
u slavných Athén! Což vám nestačilo,
čím Marathón nám předtím ublížil? 475
Syn chtěl je za trest pokořit a strhl sám
jen plnost bídy lidské na sebe!
Ty pověz však: kde zanechal jsi zbytky
vojsk,
jež zkáže unikly? Nu, dovedeš
mi jasně odpovědět?

POSEL

Správci zbylých lodí 480
se s dobrým větrem bez rozmyslu vrhli
hned na zmatený útěk. Ostatní,
co zbylo z vojsk, pak mřelo v Boiótii –
jen žízni zoufalou co lidu pomřelo!
A zbytky táhly dál, malátné, bezmocné,
Fókií táhli jsme a Doridou 485

32

až k Méliim, kde řeka Spercheios
kraj zavlažuje vláhou vítanou.
Achaií rovnou, bez stínu, a thessalskými
městy
procházeli jsme, sil nebylo, 490
a většina z nás popadala hladem
a žízni bez konců! Pak dovlékli jsme se
až do Magnésie a v makedonské kraje,
k axijskému brodu v blatech bolbéských
a rákosinách, k horám pangajským a
k Edónidě.
Byla tehdy noc, když bůh 495
až příliš brzy mrazem udeřil
v strymonský svatý proud, že celý zamrzl.
A kdo snad nikdy v bohy nevěřil,
ten na kolenu úpěl tehdy k bohům
a prosil Zemi, prosil Nebesa.
A když pak houfce vojska skončily 500
své nekonečné prosby zoufalé,
šly stezkou ledem pokrytou, a kdo z nás
vyrazil,
dřív nežli bůh se rozzářil svým žářem
slunečním,
ten zachránil se. Požár slunce jeho 505
však rozžhaveným jasným kotoučem a silou
paprsků
střed stezky naši rázem prolomil
a naši božili se, houfně padali
a šťasten byl, kdo zemřel umačkan!

33

Ti, kteří přečkali to všecko, žili dál,
šli potom Thrákií a těžko vlekli se – 510
a dnes se blíží k vlasti. Kolik je jich však!
A proto Súsy, lkejte, plačte dnes,
že ztratily jste výkvět svoji země!
Co říkám, pravda je, spíš vynechal jsem
mnoho
z běd, jimiž bozi stihli Peršany.

PRVNÍ STAŘEC

Ó, běsi prokletí, jak těžce zdusali 515
jste svými kopyty náš perský rod!

ATOSSA

Oj, smutná hlavo má, již zničil osud voje!
Ó noční přízraku, jenž zjevil ses mým snům,
jak příliš jasně věstil jsi náš osud!
Vy jste jen špatně, špatně vykládali. 520
Teď nejdřív k bohům pomodlit se půjdu
– v tom byla správná, myslím, vaše rada –
pak z paláce se vrátím s chlebem obětním
pro Matku Zemi a ty, kteří padli.
Já dobře vím, že změnit nelze již,
co událo se – 525
však přičinit se chci, by příště se to nikdy
nestalo.
Vy moji poctiví,
však musíte dnes potom, co mne stihlo,

34

být při mně poctivě. A stane-li můj syn
tu přede mnou, spíš potěšte ho, veďte pod
střechem, 530
by k všemu hoří nechtěl rukou svou
sám nové hoře ještě připojit.

Atossa a posel odejdou

PRVNÍ STAŘEC

Ó králi Die, teď jsi vyhubil
Peršanům, národu bez konce, bez mezí,
vojska.
A jejich města, Súsy, Agbatany, 535
jsi v pochmurný žal zahalil.
Co žen, co matek útlýma rukama trhá
závoje ve dví
a promáčí slzami šat, 540
žen stopených v hoře.
Ječivým nářkem žádají Peršanky
spatřit jen jednou své mladé muže,
opustily již měkoučká lůžka,
zapomněly již na rozkoš bujného mládí
a křičí jen do světa nekonečný svůj žal! 545
A já teď žaluji v bolesti nezastírané
i na osud těch, kteří prchli.

DRUHÝ STAŘEC

Zalkej, Asie celá,
osiřela jsi, kde máš své syny?

35

TŘETÍ STAŘEC

Xerxés je vedl, popóí! 550

ČTVRTÝ STAŘEC

Xerxés je zhubil, popóí!

PRVNÍ STAŘEC

Xerxés je štval bez rozmyslu, a s ním
válečné koráby jeho.

DRUHÝ STAŘEC

Jaký byl Dareios správce
království bez viny, 555
opora lidu, lučištník,
a věrný vladař svých Sús!

TŘETÍ STAŘEC

Vojska pěší i plavce
zavezlo do bídy loďstvo –

ČTVRTÝ STAŘEC

– s plachtami rudými, černými boky, popóí! 560

PRVNÍ STAŘEC

Zavezlo až k smrti loďstvo, ó totóí!

DRUHÝ STAŘEC

A loďstvo to zašlo teď samo
zběsilým útokem iaónským!

36

TŘETÍ STAŘEC

Málem by byl zhytnul i král 565
na thráckých pláních,
na stezkách zledovělých!

ČTVRTÝ STAŘEC

Ti, kteří padli tam první, ó běda,
smrtící ranou osudu neúprosného,
ée! 570
jsou hnáni vlnami kolem, oá,
kychrejských břehů. A proto truchlí
a lkej zoufalým nářkem
k obloze čiré, oá!
Zpívej a zpívej žalostné zpěvy,
zoufalým hlasem o naší bídě! 575

DRUHÝ STAŘEC

Jsou již strašlivě drceni plání vod,
trhá je, požírá němě – ée,
tvorstvo čistých vln mořských, oá.
Pro svého pána lká palác 580
opuštěný. Rodiče úpí
pro hoře, které seslalo nebe, oá,
teprve teď starci chápou, zestárlí, osiřelí,
co je to žal.

TŘETÍ STAŘEC

A brzy nebude nikdo v Asii celé
perské zákony ctít, 585

37

nebude nikdo přinášet daně
ze strachu, na pánův příkaz.
Těm, kteří padali před tebou na zem,
už neporučíš. A moc a síla
velkého krále bude teď ničím. 590

ČTVRTÝ STAŘEC

I jazyk lidí
nezkrotí nikdo. Náhle jsou volní
a mohou si tlachat,
když jim jho netiskne šjí.
Skály a břehy Aiantovy země,
do kterých třískají blesky,
teď krví nasáklé 595
skrývají perský osud.

ATOSSA

*přichází bosa, za ní otrokyně nesou obětní
dary*

Ten, komu osud okusit dá žalu,
jak jednou klesl přívalem rán sražen,
již celý život hrůzu větří všude; 600
když život jeho klidně plyne v štěstí,
hned věří, že tak bude na věky.
Tak je teď zrakům mým, co drtí z lůna bohů
můj krok, jen beznadějnou šedí,
a v můj sluch
to hučí zmatkem hlasů, které jsou jen křik,

38

ne zpěvy radostné. 605
A srdce sevřelo se hrůzným děsem.
Jdu proto z paláce zas tutéž cestu zpět,
již pěšky, bez vozu a vši té pýchy
dnů nedávných, bych otci svého syna
tu oběť přinesla, jež usmířuje mrtvé. 610
Mléko běloučké, jež chladí, osvěží,
pak žlutý včelí med, jejž neúnavně včely
si nasbíraly z květů, vodu z pramenů,
dál doušek nápoje ze staré révy 615
a plody olivy, jež voní, rozkládá
své větve v stinná loubí, a pak věnec
ze květů matky své Země.
A k oběti té stínům podsvětním
teď zanotujte píseň, přátelé, 620
a Dareiovo božstvo vzývejte!
Zem vsákně zatím, co jsem přinesla
všem běsům hlubin.

STARCI

mluví a zpívají, zatímco královna obětuje

PRVNÍ STAŘEC

Královská žena, koruno perská,
pošli teď do hrobních komor své dary,
ať přijmou je vlídně v hlubinách země 625
ti, o nichž zpíváme,
průvodci mrtvých!
Vznešení bozi podsvětních stínů,

39

Země a Herme a králi těch, kteří odešli,
pošlete duši na světlo denní! 630
Snad zná ještě lék našemu hoři a poví
o konci běd!

ČTVRTÝ STAŘEC

Slyší mě veliký král rovný bohům
v blažených krajích,
když k jasným barbarským slovům 635
mísím bolestně skřípavé zvuky
svých žalob?
Všecko své hoře
chtěl bych teď vykřičet!
Slyší má slova tam, mezi stíny?

DRUHÝ STAŘEC

Propustí mi teď Země, či kdo ještě vládne
v hlubinách noci, 640
ze sídel svých
slavného mrtvého krále,
boha, jenž vyšel ze Sús?
Pošli ho na světlo denní,
jako by ještě ho dosud 645
nekryla země!

TŘETÍ STAŘEC

Milovali jsme jej, bohatýra,
milujeme i hrob, který kryje
ostatky jeho.

40

Aidóneus nechť jej ukáže světu, 650
Aidóneus jeho, Dareia, krále jediného! Ée!

PRVNÍ STAŘEC

Nikdy se nestalo, aby byl ztratil zbrojný
lid v poli.
Král boží mu říkali Peršané jeho
a jako boží král vedl vždy dobře 655
k vítězství vojska. Ée!

TŘETÍ STAŘEC

Slyšíš nás, králi, náš starý králi, slyš nás
a zjev se!
Ukaž se na stupních vysoké hrobky,
pozvedni nohu v stěvíci šafránovém 660
a zazářit dej
nádhře královské tíary své!
Vyjdi k nám, otče Dareie, oi!

ČTVRTÝ STAŘEC

At' slyšíš novou, neuvěřitelnou zvěst, 665
ty pane našeho pána, teď zjev se!
Pochmurný úděl přelétl osud náš tmou,
nejmladší výkvět lidu nám zhyнул! 670
Vyjdi k nám, otče Dareie, oi!

DRUHÝ STAŘEC

Aiái, aiái!
Ty mrtvý, ježž oplakává tvůj lid,

41

proč přišlo, vládce náš – slyšíš nás, vládce? – 675
proč přišlo na nás tak strašné hoře
vražděním bez mezí?
Znals trojveslé koráby celé své země,
nejsou již jimi. Nemáme lodí, 680

DAREIŮV STÍN

se vynořil z hrobu

Vy nejvěrnější z věrných, druzi mladých let,
teď perští starci, rcete, jaké hoře
dnes město zasáhlo! Lká, úpí v prachu.
Svou ženu zřel jsem blížiti se k hrobu 685
a užasl, pak přijal oběť rád.
I ona tu blízko zoufale kvílí
vysokým hlasem a zapřísahá a volá,
až je mi jí žel. Nebylo snadno
dostat se odtud,
nebylo, vždyť stíny podsvětlní
jsou vždycky lačny přijmout člověka,
ne však již vydat. 690
Jen proto, že i mezi nimi vládnu,
jsem mohl přijít k vám. Však pospěš si,
at' nestrhnou mne v propast svoji zpět.
Jaká to rána stihla perský lid?

DRUHÝ STAŘEC

Bojím se k tobě jen vzhlednout,

42

bojím se před tebou mluvit: 695
bývalá bázeň mne poutá.

DAREIOS

Když jsem vystoupil již jednou na tvé nářky
v denní svit,
nemluv dlouho, nevěleč řeč svou, pověz
stručně, co mi chceš!
Neboj se a odlož stud svůj, co chceš králi
povědět?

DRUHÝ STAŘEC

Děsím se vyhovět tobě, 700
děsím se říci ti pravdu,
nemohu povědět, co blízkým těžko se říká!

DAREIOS

Protože tvé srdce vždycky zbytečný stud
zdržuje,
ustaň ty teď, ženo věrná, stará družko mého
lože,
od nářků a žalob marných, pověz jasně
prostá slova. 705
Na smrtelné číhá všude jejich lidské utrpení.
Co jen žalu z mořských plání, co jen žalu
z pevné země
na člověka všude čeká, je-li příliš dlouho
živ!

43

ATOSSA

Ty, který ses požeňnáním svého štěstí
hrdě vztyčil
nad člověka, dokuds hleděl v záři slunce, 710
Peršané ti záviděli, protože tvůj život plynul
jako boha. Dnes ti závidím já sama,
že jsi mrtev
a že nezříš propast pádu. Dareie, teď místo
slov

slyš jen větu jedinou: – perská moc je ubita.
Řekla jsem to stručně dost.

DAREIOS

A jak se to stalo, pověz!
Řádí mor či vzpoura vznikla? 715

ATOSSA

Nevznikla, tvé vojsko zašlo u Athén.

DAREIOS

Kdo je tam vedl? Kdo z mých synů, odpověz!

ATOSSA

Celou říši vylidnil dřív, divoch, a pak je tam
hnal,
Xerxés, tvůj syn.

DAREIOS

Lod'stvo, pěší? S kým si troufal, šílenec?

44

ATOSSA

S pěšími i s lod'stvem, táhl po zemi i po
moři. 720

DAREIOS

A jak mohl tolik lidí přes moře sám
přepravit?

ATOSSA

Spoutal Hellin úzký průliv, že se mu stal
vlastně mostem.

DAREIOS

Odvážil se spoutat Bospor?

ATOSSA

Učinil to. Cizí běs pomáhal mu při tom jistě.

DAREIOS

Boží mocní srazili ho, zatemnili jeho rozum. 725

ATOSSA

Teprv pak se ukázalo, kolik bída způsobil.

DAREIOS

A co pak – že lkáte všichni?

ATOSSA

Pěší zašli tím, že zašlo lod'stvo celé.

45

DAREIOS

Tak, že perské vojsko je dnes rozprášeno
jejich dřevci?

ATOSSA

Tak, že celé Súsy lkají pro muže, jež ztratily. 730

DAREIOS

Běda vojsku, naší síle, běda smělým
bojovníkům!

ATOSSA

Kmeny Baktrů ubili tam, zašla síla egyptská.

DAREIOS

Proklet buď, kdo zavedl tak výkvět našich
spojenců.

ATOSSA

Jen tvůj Xerxés, bez viny své, říkají teď
a ti s ním –

DAREIOS

Jak a kde to skončilo vše? Není ještě
záchrany? 735

ATOSSA

Most, jenž oba světadíly spojuje,
prý přeběhl.

46

DAREIOS

Zachránil se v naší zemi? Je to pravda,
zachránil?

ATOSSA

Zpráva zdá se věrohodná, těžko o ní
pochybovat. 740

DAREIOS

Běda, bleskem splnila se trpká pravda, kterou
Zeus již
určil výrokem své věštby! A já přece ještě
doufal,
že náš osud boží skončí v nedohlednu
budoucna!
Jestliže však člověk štve sám osud svůj, 745
i boží štvou jej.

Pro můj lid se otevřel teď pramen bída:
bez rozmyslu
provedl můj chlapec čin svůj, spoutal svatý
Helléspot!
Bospor jako raba sevřel, úžinu, v níž
sídlí bůh,
cesty vodní zkusil změnit lidskou smečkou,
bičoval jej,
obrovitým mostem sklenul pro obrovská
vojska svá!
Smrtelník, a pokusil se bez rozmyslu zkrotit
bohy.

47

sama Poseidóna s nimi. Nepomátl se snad
vůbec 750
syn můj tehdy? Obávám se, že to, co jsem
nahromadil,
kořistí se stane světa či toho, kdo přijde
nejdřív!

ATOSSA

To se Xerxés všechno učil, jak byl smělý, od
svých rádců,
říkali mu, že tys vojskem dobyl říši hory zlata,
zatímco on v paláci jen hraje si a nezvětšuje 755
dědictví své. Protože tak slyšel věčně špatné
rady,
vymyslí si tažení to proti celé Helladě.

DAREIOS

A horší osud přivolali tak,
než jaký prožili a ve snu mohli tušit, 760
od doby té, co Zeus nám dopřál vládnout,
vždy jednomu vládci nad celou Asií,
tou širokou stepí, plnou tučných stád:
že Súsy vylidní.
Médos byl prvním vůdcem odvážného lidu, 765
syn jeho druhým, který dovršil
čin otcův, jemuž rozvaha
vždy ukrotila srdce neklidné,
pak třetí byl již král, král Kýros, šťastný muž,

48

jenž sousedům svým dopřál věčný mír:
k svým národům kmen lýdský připojil i
fryžský lid 770

a Iaónii si celou podrobil.
Byl šlechtný a nevznítíl zášť bohů.
Syn Kýrův vodil vojska jako čtvrtý.
Mardos byl pátý, ten byl skvrnou země
a důstojnosti stolce našeho. 775

Jej odklidil v jeho paláci
lští Artafrenés s hloučkem věrných svých,
jež donutilo k tomu svědomí.
Mým osudem však bylo splnění všech tužeb: 780

já bil se na výpravách bezpočtu
a s nespočetným lidem válečným,
však tolik bídy nikdy nezplodil
jsem Velké říši. Xerxés byl jen hoch
a myslil jako nedospělec právě,
rad zapomněl, jež kdysi jsem mu dal.
To vězte vy, kdo před lety jste se mnou
vyrůstali: 785

my všichni, kdo jsme žezlo třímali
v těch letech, nikdy nemohli se stát
tak hrozné bídy přímí původci.

PRVNÍ STAŘEC

Kam směřuješ však, velký Dareie,
svou řečí celou? Jak teď zachránit
se může perský národ nejlépe?

49

DAREIOS

Když nikdy již se nevrhnete znovu na
Helladu, 790
i kdyby médské vojsko bylo četnější,
než bylo teď. A vaše země pomůže si sama.

PRVNÍ STAŘEC

Co chceš tím slovem říci? Jak si pomůže?

DAREIOS

Přebytek lidu vlastním hladem stráví.

TŘETÍ STAŘEC

My vypravíme nové, lepší vojsko – 795

DAREIOS

A houfce, které zůstaly tam zatím,
se nedočkají nikdy návratu či záchrany.

PRVNÍ STAŘEC

Copak to říkáš? Copak dosud všichni
evropské břehy neopustili?

DAREIOS

Jen málo z mnohých, lze-li věřit věštébám 800
a pozorovat při tom, co se stalo,
když první splnila se, druhá neselže.
A jestliže můj syn část vojska nejlepši

50

tam zanechal, pak zmámila ho klamná
naděje. 805

Jsou zatím posádkou, kde Asópos
boiótské nivy mírně svlažuje.
Tam vrchol teprv jejich běd je čeká,
mzda za zločiny, které spáchali.

Ti, kteří vtrhli do hellénské země,
se nešťítí žádné mrzkosti: 810

háj bohů sežehli tak jako jejich chrám,
oltáře rozkopli a sochy posvátné
s podstavců strhli, hříšně rozbili.

Proto, zle činíce, neméně zakoušejí
od těch, co hodlají nikterak zlům 815
podešví být, nýbrž ještě si volně růst.

Tak bude strašnou, velkou obětí
krev, která poteče pod dórským dřevcem
v platajském kraji,
v němž do třetího kolena si budou
vyprávět o zmlklých hranicích Peršanů
padlých,

jež člověk nebyl s to svým zrakem vyčerpát. 820
Tak zločin, zachytiv se, pustí kořeny
a neštěstí a slzy jsou mu žní, již sklízí.

A proto vy, kdo zříte tíhu trestu na viníkovi,
jen vzpomeňte athénských zdí a celé
Hellady,

a nikdo z vás, již pro svůj vlastní osud,
pak nezatouží opět po cizím 825

51

a nebude chtít ničit cizí štěstí.

Zeus sám je správcem všeho, co se vzpíná,
a žádá pyšně možné nemožné a soudí přísně.
Vy napomeňte toho, který nechápe,
a poučte ho jasným rozumem, 830
ať bohy nedráždí přemírou pýchy.

Ty stará matko Xerxova, já tebe miloval,
sem přines z paláce šat důstojný
a potom jdi a hledej svého syna;
žal nad osudem strhal s něho pýchu 835
barevných rouch, jež v cárech visí s těla.
Vlídne oslov jej a domluv mateřsky:
já vím, že dá si říci pouze od tebe.
Teď vracím se zas v šero v podsvětí.
Vy, starci, žijte dál a v sebevětší bídě 840
se radujte, že den se opozdil:
těm, kteří zemřeli, je bohatství už ničím.

Zmizí

PRVNÍ STAŘEC

Jak neplakat, když slyšíš zas a zas,
co hoře stihlo nás dnes, barbary,
a ještě stihne.

ATOSSA

Ó běsi, kolik žalu chce mne nyní zalknout! 845
Však nejvíc hryže mne, že stalo se to vůbec,
že moje uši slyšet musily

52

o vši té hanbě, hadrech sedraných,
jež visí s mého syna. Sama jdu
a vyjmu z truhel v našem paláci
šat pro něho. Snad někde potkám jej. 850
Co nejvíc milovala jsem, teď v bídě
nenechám.

Zašla do paláce

PRVNÍ STAŘEC

Ó popoi, jakým jsme tehdy životem žili,
slavným a družným, dokud žil starý král,
mocný a bez hany,
veliký král, ježž nikdo neporazil, 855
král rovný bohům, Dareios, pán říše!

DRUHÝ STAŘEC

Nejdříve vyjížděli jsme na slavné výpravy
a potom zákony přísné
dovedly podrobit svět. 860
Vesele vracel se člověk z bojů a odměněn
tučně
kořistí ke svým.

TŘETÍ STAŘEC

Co dobyl měst jen, při tom nepřekročil 865
halyské řečiště a vlastně stále byl
u svého krbu.
Až ústí strymonských jezer
a stavby v nich, v sousedství Thrákie – 870

53

ČTVRTÝ STAŘEC

– co stranou bažin se tyčí
na pevné zemi,
to všechno bylo poddáno našemu králi.
I moře v úžině Hellině, 875
tichá Propontis
a výjezd z Pontu –

TŘETÍ STAŘEC

– ostrovy pusté, jež smývají vlny, 880
peroucí do příkrých skal:
Lesbos a Samos, jenž olivy rodí,
Chios a Paros a Naxos,
Mykonos, Ténos a blízko něho 885
i Andros –

DRUHÝ STAŘEC

– a břežky stopené uprostřed vod
mocí svou držel, Lémnos a Ikarův domov, 890
Rhodos a Knidos, kypryská města,
Pafos a Soly a Salamínu,
jejíž mateřský ostrov se stal teď
příčinou našeho bolu. 895

PRVNÍ STAŘEC

Jen zlaté kraje na iaónských březích,
hellénská města a kmeny,
mu nepřály klidu. 900
Nikdy mu nebylo na ně dost branných sil,

54

ani dost směsice pestré spojenců všech!
Dnes tedy, protože jistě to všecko určili bozi,
žneme, co zasil, sražení na moři 905
strašlivou porážkou v zoufalé ponížení.

XERXÉS

*se blíží, je v hadrech, několik z jeho
průvodců se vleče za ním, stanul*

Ió, tu tedy jsem teď, ubitý osudem. 910
Jaký byl bez mé viny můj úděl,
jak hrubě a krutě bili nás běsi,
perský lid v tvář! Co bude teď se mnou?
A poslední síla z těla mi prchá,
vidím-li před sebou starce –
Proč jsi mne, Die,
neurval životu zároveň s těmi, 915
kteří jsou mrtví?

PRVNÍ STAŘEC

Ototói, králi, běda perskému vojsku,
perské cti, zákonům perským
a rodu bohatýrů! 920
Všecko to smetl teď běsi.
Nařiká země pro sílu mládí,
již zničil Xerxés a přeplnil jí
Hádova sídla. Kolik jen rodů,
nejčistší krve, Peršanů pýchy, 925
nejlepších lučištníků,

55

zástupy nekonečné, tísní se ve věčné temno!
Aiái, aiái, odvážným bitcům!
Asijská půdo, králova země,
znavena, ubita, klesla jsi v prach! 930

XERXÉS

Jsem nešťastný člověk, oióí!
Zbytečný, bídný, který se zrodil
svým i své zemi k zhoubě!

TŘETÍ STAŘEC

Sotva jsi došel, vítá tě doma 935
pohřební zpěv a zlověstný kvil,
lkajících Mariandýnů truchlivá píseň
tě přijala nejdřív. 940

XERXÉS

Ba, křičte teď, všeštěte
bez konce nářky! Cizí běs
vztyčil se proti mně!

DRUHÝ STAŘEC

Zoufalé stony ať po městě znějí,
zdrtil nás žal tvůj a bída, 945
jež srazila na moři lid.
Úpíme všichni teď v slzách.

XERXÉS

Iaónský Arés 950

56

iaónské koráby chráně,
zvítězit dal jim a nám jen mřít,
hladinu mořskou obnaživ krutě
a zdrásané skály.

TŘETÍ STAŘEC

Oioióí! 955

XERXÉS

Jen se ptej, uslyšíš všecko!

TŘETÍ STAŘEC

Kde zůstala družina tvá?
Kde jsou tví věrní?
Byl s tebou Farandakés,
Súsás, Pelagón, Dotamás, Psammis
Súsiskanés a Agabatás, 960
jenž přišel z Agatan k nám.

XERXÉS

Jsou mrtví, já je naposledy zřel,
když zřítíli se z týrské paluby
a hnáni byli k salamínským skalám,
jsou roztříštěni v jejich kamení. 965

ČTVRTÝ STAŘEC

Oioióí,
kde Farnúchos,
Ariomardos bohatýr,

57

Seualkés vládce,
kde je Liláios, 970
kde Memfis, Tharybis a Masistrás,
Artembarés a Hystaichmás?
A ptám se dál a znovu zas.

XERXÉS

Ió, ió, 975
jen zadívej se na ten jejich hrad,
Athény prokleté,
vlny tam bijí do jejich břehů,
eé, eé, a v jejich příboji zmírali muži!

PRVNÍ STAŘEC

Nechals tam i svého bohatýra,
své Věrné Oko, jež přehlédlo samo 980
desetkrát deset tvých tisíc,
Alpista, Batanóchova syna,
Sésamův rod a Megabatův,
velkého Partha a Oibara,
žijí, či nežijí už? Ubozí – 985
Až příliš zlého pověděl jsi nám,
Peršanům urozeným!

XERXÉS

Otočilš čarovným kolem
touhy mé po smělých družích,
zaklínaje můj pád, prokletý, nenáviděný. 990
Křičí a skřečí to ve mně!

58

PRVNÍ STAŘEC

A kde jsou druzí?
Deset tisíc tvých Mardů,
Xanthés a Ancharés,
Diaixis, Arsamés, 995
vůdcové jízdy,
Kégdadatás a Lythimnás a Tolmos,
vrhači oštěpů neúnavní?
Úzkost mne svírá, přehrozná úzkost, 1000
nežřím je nikde kol tvého stanu –

XERXÉS

Všichni jsou mrtví, kdo vedli má vojska.

TŘETÍ STAŘEC

Mrtví jsou, neznámí padlí –

XERXÉS

Ié, ié, ió, ió!

STARCI

Ió, ió, vy běsi,
zkázu jste stvořili pro nás,
jež nemá meze!
A nám již svítily zraky –
pomstou! 1005

XERXÉS

Bída nás srazila, zoufalství věčné!

59

STARCI

Srazil, každý to cítí –

XERXÉS

Ó hoře, hoře, hoře nepoznané!

1010

STARCI

Vyrazit na Iaóny
s loďstvem, ne, v tom nebylo štěstí,
na perské koráby nečekal zdar.

XERXÉS

Velká byla moc naše a konec
nejhůře postihl mne!

1015

TŘETÍ STAŘEC

Co vůbec nezašlo, co bylo s tebou?

XERXÉS

Nevidíš, co mi ze všeho zbylo?

TŘETÍ STAŘEC

Ba, vidím, vidím.

XERXÉS

To zde, ty trosky –

1020

DRUHÝ STAŘEC

Co říkáš, co jsi to zachránil –

60

XERXÉS

Toulec, v němž bývaly šipy.

ČTVRTÝ STAŘEC

Až příliš málo z toho, cos vezl.

XERXÉS

Nebylo nikde ochrany žádné –

PRVNÍ STAŘEC

Iaónové jsou statečný lid.

1025

XERXÉS

A jak jsou směli! Co bídy jsem zřel!

PRVNÍ STAŘEC

Když lodní posádky daly se na útěk –

XERXÉS

Svůj šat jsem roztrhl, tou zkázou dobit. 1030

DRUHÝ STAŘEC

Papáí, papáí!

XERXÉS

Oč trpí tvých výkřiků byla skutečnost čirá!

DRUHÝ STAŘEC

Hrůza a bída a nad bídu děs!

61

XERXÉS

Nás bolí a pálí, a nepřítel jásá!

PRVNÍ STAŘEC

A naše síla je pro posměch světu!

1035

XERXÉS

Co jsem já, bez svojí družiny? Nic!

TŘETÍ STAŘEC

Z mořských vln vzešla nám zkáza!

XERXÉS

Vyraz teď, ze srdce vyraz svůj žal! Jdi do
svého domu!

DRUHÝ STAŘEC

Aiái, aiái,
běda, ó běda!

XERXÉS

Křič jen, překřič všecken křik můj!

1040

DRUHÝ STAŘEC

Píseň zlá se ve zlé písni ke zlu pojí –

XERXÉS

Jen ji zpívej s písni mou!

62

ČTVRTÝ STAŘEC

Ototototói!

Těžce mě tiskne neštěstí mé
a s hořem tvým jde moje hoře.

1045

XERXÉS

Bij se teď v prsa, jak naše vesla hladinu bila,
a sténej, to pro mě budeš se bít!

DRUHÝ STAŘEC

Vysílen jsem a nemohu již.

XERXÉS

Křič jen, překřič všecken křik můj!

DRUHÝ STAŘEC

A přece vím, proč je to všechno.

XERXÉS

Zoufale volej, sténej!

1050

STARCI

Ototototói!

K svému náрку přidej rány,
černé rány, žalný kvil!

XERXÉS

Prsa rozryj, drásej tělo, jako činí Mýsové!

63

STARCI
Běda, běda, jaký žal! 1055

XERXÉS
Z brady svojí rvi si vousy,
šedé vousy v chomáčích!

STARCI
V chomáčích rvu vousy svoje, i když bolí!

XERXÉS
Zaječ vztekle!

STARCI
Ječet budu!

XERXÉS
Nehty si trhej dmoucí se roucho! 1060

STARCI
Běda, běda, jaký žal!

XERXÉS
Vlasy rvi si, volej při tom,
vlasy vyrvi za můj lid!

STARCI
Vlasy rvu si, i když bolí!

64

XERXÉS
Plač teď slzy!

STARCI
Slzy tekou – 1065

XERXÉS
Křič jen, překřič všecken křik můj!

STARCI
Oióí, oióí!

XERXÉS
Plač a jdi již do svých domů!

STARCI
Ió, ió! 1070

XERXÉS
Ióa, ióa, perská půdo –

PRVNÍ STAŘEC
ióa – dnes tě tíží těžce krok náš!

XERXÉS
Pojďme městem!

STARCI
Dusej půdu!

65

XERXÉS
Kvilte všichni k svému kroku!

DRUHÝ STAŘEC
Ió, ió, perská půdo, dnes tě tíží těžce
krok náš!

XERXÉS
Eé, eé, osiřelá,
eé, porážkou svých trojveslic! 1075

TŘETÍ STAŘEC
Ió, ió proč tu křičím, proč jdu vlastně
po tvém boku?

XERXÉS
*se potácí v křečovitém tanci ze scény, za ním,
jako shrbené stádo, starci*

66

BARBAŘI

Na několika místech v Aischylových Peršanech nacházíme výraz „barbar“ či „barbarský“. Toto slovo zní podivně z úst Peršanů. Snad pomůže srovnání. V podobné situaci ve filmu odehrávajícím se v Čechách za druhé světové války by Němci neprohlásili (ani německy), že jsou barbaři – obvykle prohodí jen několik vět německy, a tvoří tak pouhou kulisu děje. Pokud se ovšem celý válečný film odehrává v německém generálním štábu, mluví se v celém filmu česky (nebo je třeba připojit titulky – z kulisy se stává vlastní téma). Ale ani zde by Němci sami sebe (česky) nenazvali barbary. Tento druhý případ nacházíme v Peršanech, protože jejich děj se před řeckým divákem odehrává v Súsách, roku 480, v roce bitvy u Salamíny (hra sama byla provedena v roce 472 před naší epochou). Peršané tu však řecky o svém státě a vojsku mluví jako o „barbarském“, perský posel a Atossa o svých krajanech jako o „barbarech“. A ještě podivnější je, že ve verši 634 slyšíme o „jasných barbarských slovech“. Pokud zde „saféné“ nemíni jen „hlasitý“ či „pro-

68

nikavý“, pak ve spojení s „barbarský“ vzniká paradox, protože barbaros původně znamenalo „nesrozumitelný“, mluvící cizí řečí (což bylo možno použít i o nesrozumitelném řeckém dialektu). V tomto spojení by tedy šlo o „jasně nesrozumitelná slova“. Slovo „barbaros“ posléze nabylo významu „cizí“ vůbec, ve smyslu „neřecký“, „barbar“ je pak tolik co „cizinec“. Ještě vyhrcořenější je význam „nevzdělaný“, „surový“, a „barbar“ pak je prostě „divoch“ (v onom filmu z války bychom pak asi nejspíše spatřovali především tento význam, ale výraz sám by patrně vyřkl Neněmec).

Stojíme tedy před otázkou: chtěli Aischylovi Peršané říci, že jsou divoši, surovci, cizinci a že jejich řeč je nesrozumitelná? Patrně nikoliv, slovo „barbar“ a „barbarský“ jsou pro ně synonymem „Peršana“ a „perský“ – jako když dnes řekneme „Němec“, nemíniíme původní význam slova „němý“, který byl tolik co „nesrozumitelný“, protože cizí. Použití výrazu „barbar“ má tedy dvě stránky. Když o sobě někdo řekne, že je Němec, chce tím říci, kam patří, kde je jeho vlast, ale my Češi si s tím vybavíme i řadu vlastností (podle stereotypu a klišé) více či méně pozitivních. Podobně i Řek cítil tyto dvě stránky, když slyšel ze scény z úst Peršanů slova „barbarský náš stát“. Představme si Němce, jak říká česky: „Jsem Němec“. Jakmile tak učiní, popřel svou základní nesrozumitelnost („němost“), stává se pro nás přístupný. A právě tak se stává pro Řeka sro-

69

zumitelným řecky mluvící Peršan. Zbývá mu ovšem perské, barbarské jméno – nalézáme v Peršanech celé katalogy jmen, jež znějí Řekovi cize z úst řecky mluvících Peršanů-barbarů. A barbar si též ponechává svá citoslovce, svůj žal vyjadřuje „persky“, a tak i v jeho bědování Řek poznává svého „Němce“. Řecky mluvící Peršan zachovává své mravy, zvyky, chování (právě tak bychom měli „lako-most“ Skotova počinání poznat i v případě, že bude mluvit česky). V tom všem, v rozdílnosti se zrcadlí svět řecký. Řek poznává sebe sama skrze jinakost srozumitelně mluvícího barbara.

Toto druhé vydání překladu Peršanů Vladimíra Šrámka jsme pořídili podle vydání nakladatelství Orbis v Praze z roku 1956.

P.R.

VĚCNÝ REJSTŘÍK*

- barbar, barbarský (barbaros) 17 (187), 21 (255), 26 (337), 28 (391), 29 (423), 30 (434), 40 (634), 52 (844)
 bohatství, moc (plútos) 16 (168), 20 (237), 21 (250), 48 (751, 755), 52 (842)
 bohatství, síla (olbos) 15 (164), 21 (252), 48 (756), 52 (826)
 byssos (byssinos) 14 (123)
 cár (lakis) 14 (125)
 čest (tímé) 55 (919)
 drak (drakón) 12 (82)
 dřevce (dory, lonché) 12 (85), 14 (148), (304), (320), 46 (729), 51 (817)
 dvojspřeží (dirrhýma) 10 (47)
 duše (psýché) 40 (630)

* Číslice v závorkách odkazují k veršům řeckého textu, který se s verši Šrámkova překladu vesměs překrývá.

hanba (atímiá) 53 (847)

jazyk (glóssa) 38 (591)

jho (zeugnými, zygon) 11 (71), 17 (191, 196), 38 (394)

klam (apaté) 12 (93)

král boží (theoméstór) 41 (654, 655)

král rovný bohům (basileus isodaimón, isotheos) 12 (80), 40 (634), 53 (856)

lék (akos) 40 (631)

lučištník (toxarchos, toxodamas) 10 (26, 30), 12 (86), 36 (556), 55 (926)

luk (toxon) 14 (147), 23 (278)

meč (machaira) 11 (56)

mír (eiréné) 49 (769)

mor (loimos) 44 (715)

most (amfizeuktos, gefýra) 14 (129), 46 (736)

nóc (eufroné, nyx) 16 (176, 180), 17 (200), 18 (221), 24 (301), 28 (384), 30 (428), 33 (495)

nížkopřepásaná (bathyzóné) 15 (155)

obětina, úlitba (choé, pelanos) 17 (204), 18 (219), 34 (524), 39 (619, 624), 42 (685)

ohlávka, uzda (chalinos) 17 (196)

oko (ofthalmos) 15 (150), 16 (168), 58 (980)

oltář, obětiště (bómos, eschara) 17 (203, 205) 51 (811)

orel (áetos) 17 (205)

osud (kléros, moira, tyché) 13 (102), 17 (187), 38 (602), 55 (909)

oštěp (dory, enchos) 11 (52), 20 (240), 24 (304, 320)

píseň (hymnos) 39 (620, 625)

podešev (krépis) 51 (815)

pomsta (timóriá) 32 (473)

prak (lonché) 11 (51)

pravda (némertés logos) 21 (240)

propast (bathos) 31 (465), 44 (712)

pýcha, pyšný (hyperkompos, chlidé) 39 (608), 52 (827, 831)

sít' (arkys) 13 (99)

sokol (kirkos) 17 (207)

správce, trestatel (kolastés) 52 (827)

srdce (frén, kardia) 13 (114), 15 (161), 39 (606), 43 (703), 48 (767)

střelec (toxúlkos) 11 (59), (239)

střevíc (eumáris) 41 (660)

stříbro (argyros) 20 (238)

stud (aidós) 43 (699)

světlo, svit (fós) 22 (261), 24 (299, 300), 40 (630)

šafránový (krokobaptos) 41 (660)

šat, roucho (esthémata, kolpos, kosmos, peplos) 14 (125), 16 (182), 17 (199), 32 (468), 35 (537), 52 (833, 836), 53 (848, 849), 61 (1030), 64 (1060)

šedivý, bělavý (kyaneos, polianomai) 12 (81), 13 (110)

šťěstí (potmos) 44 (709)

štít (feraspis) 20 (240), 24 (312)

temnota (skotos) 18 (223)

tiára (tiara) 41 (661)

tisícník (chiliarchos) 24 (304)

trest (antipoina) 32 (476)

trojspřeží (trirrhýma) 10 (47)

trojveslice (triskalmos) 42 (679), 66 (1075)

udidlo (hénia) 17 (193)

včely (melissai) 14 (126)

věštba (thymomantis) 18 (224)

vůz (harma, ochéma) 10 (46), 12 (84), 13 (106), 17 (190), 39 (607)

zákon *perský* (nomisma, nomos) 37 (585), 53 (859), 55 (919)

závist (fthonos) 27 (362)

závoj (kalyptra) 35 (537)

zlato, zlatý (chrysos) 9 (3), 10 (45), 11 (53), 12 (80), 15 (159)

zločin (hybris) 51 (808, 821)

zpěv (kelados) 28 (388), 39 (605)

zpěv, pohřební (boé) 56 (936)

zrada, lest (dolos) 27 (361), 49 (775)

JMENNÝ REJSTŘÍK

Adeués 24 (312)

Agabatás 57 (960)

Agbatana 9 (16), 35 (535), 57 (961)

Acháia 33 (488)

Aiás 24 (307), 27 (368), 38 (596)

Aidóneus 41 (649, 650)

Aigyptogenés 10 (35)

Alpistos 58 (982)

Amistrés 10 (21)

Amistris 25 (320)

Amfistreus 25 (320)

Andros 54 (887)

Ancharés 59 (994)

Arabos 25 (318)

Árés 12 (86), 56 (951)

Argéstés 24 (308)

Arkteus 10 (44), 24 (312)

Arsamés (Arsakés) 10 (37), 24 (308), 59 (995)

Artafrenés 10 (21)
Artafrenés (Artafrenés) 49 (776)
Artamés 25 (318)
Artembarés 10 (29), 24 (302), 58 (971)
Asiatogenés 9 (12)
Asie 21 (249), 35 (549), 37 (584)
asijský 11 (57, 61), 56 (929)
Asis 22 (270), 48 (763)
Asópos 51 (805)
Astaspés 10 (22)
Athamás 11 (70)
Athény, athénský 19 (231), 23 (285, 286), 26 (348), 32 (474), 44 (716), 51 (824), 58 (975)
axijský 33 (493)

Bábel (Babylón) 11 (52)
Baktrije 24 (306), 25 (318)
Baktrové 46 (732)
Batanóchos 58 (982)
Boiótie 32 (482), 51 (806)
bolbéský 33 (494)
Bospor 45 (723), 47 (746)

Dadakés 24 (304)
Dareiogenés 9 (6), 14 (145)
Dareios 15nn. (145nn..)
Diaixis 59 (995)
Dóris 32 (486), 51 (817)

dórský 16 (183)
Dotamás 57 (960)

Édóna 33 (494)
Egypt 24 (311)
Egypt'ané 46 (732)
evropský 50 (799)

Farandakés 10 (31), 57 (958)
Farnúchos 24 (313), 57 (966)
foinický 29 (410)
Fókis 32 (485)
Frýgové 49 (770)

Hádés 55 (923)
Halys 53 (866)
Hellé 11 (70), 45 (722)
Hellén 27 (355)
Helléspont 47 (745)
Hermés 40 (629)
Hystaichmás 58 (971)

Chios 54 (885)
Chrýsie 24 (314)

Íkaros (ostrov) 54 (890)
Imáios 10 (31)
Iónie 49 (771)

Kégdadatás 59 (998)
kilický 25 (327)
kissijský 9 (17), 13 (119)
Knidos 54 (891)
kyprijský 54 (893)
kychrejský 37 (570)
Kýros 48 (768), 49 (773)

Lémnos 54 (890)
Lesbos 54 (883)
Liláios 24 (308), 58 (970)
Lýdové 10 (41), 49 (770)
Lyrna 25 (324)
Lythimnás 59 (998)

Magnésia 33 (492)
Mágos 24 (318)
Makedonia 33 (492)
Marathón 32 (475)
Mardón 10 (51)
Mardos 49 (774)
Mardové 59 (993)
Maryandýn 56 (937)
Másistrás 58 (970)
Másistrés 10 (30)
Matallos 24 (314)
médský 50 (791)
Médos 48 (765)
Médové 19 (236)

Megabatés 10 (22), 58 (983)
Mélie 33 (486)
Memfis 58 (970)
Memfis (toponymum) 10 (36)
Mitrogathés (Métrogathés) 10 (43)
Mykonos 54 (885)
Mýsia 11 (52)
Mýsové 63 (1054)
mýsský 25 (322)

Naxos 54 (885)
Nil 10 (34), 24 (311)

Oibarés 58 (984)

Pafos 54 (893)
Pallas 26 (347)
Pán 31 (449)
Pangaios 33 (494)
Paros 54 (885)
Parthos 58 (984)
Pégastagón 10 (35)
Pelagón 58 (959)
Persie 11nn. (59nn.)
Peršané 9nn. (1nn.)
platajský 51 (817)
Pontos 54 (877)
Poseidón 48 (750)

Propontis 54 (876)
Psammis 57 (960)

salamínský 57 (964)
Salamis (ostrov) 22 (273), 23 (284), 31 (447)
Salamis (město) 54 (894)
Samos 54 (884)
Sardy 10 (45)
Seisamés 25 (322)
Sésamés 58 (983)
Seualkés 58 (968)
silénijský 24 (303)
Slunce (Foibos, Hélios) 17 (206), 19 (232)
Soloi 54 (894)
Sosthanés 10 (32)
Spercheios 33 (487)
Strymón, strymónský 33 (497), 53 (867)
Súsás 57 (959)
Súsigenés (Susis natus) 40 (643)
Súsiskanés 10 (34), 57 (960)
Súsy 9 (16), 13 (118), 35 (535), 46 (730), 48(761)
Syenn.esis 25 (326)

Tenagón 24 (306)
Ténos 54 (886)
Tharybis 10 (51), 25 (323), 58 (970)
Théby 10 (38)
Thessálie 33 (489)
thrácký 34 (509), 37 (566)

Thrákie 53 (870)
Tmólos 10 (49)
Tolmos 59 (999)
týrský 57 (963)

Xanthés 59 (994)
Xerxés 9 nn. (5nn.)

Zeus 35 (532), 48 (740, 762), 52 (827), 54 (915)

THÉRÓNOVI Z AKRAGANTU,
VÍTĚZI V ZÁVODĚ VOZŮ

Vy kněžny harf, poslouchajte
náš hlas! Který bůh, který rek, hodný cti, měl
by být
teď oslaven? Povězte, o kom máme zazpívat!
V Píse se
ctí bůh Zeus, podnět k hrám
dal Héraklés, slavný rek, obětmi. Na oltář
dal prvotiny z kořisti. Thérón, vítěz v závodě
vozů,
syn králův, rek, hrdina a vlídný hostitel,
skvost,

sloup otčiny, hradba, měl by
se teď oslavit. Jeho rod, vzácný rod, trpěl,
než

si našel dům, svatý dům, u řeky. Tam žil ten
rod, zornice
otčiny. Žil tam tak,
jak určil čas, jenž spjal ctnost, ryzí ctnost,
s bohatstvím
a leskem. Mocný Die, ty, který řídíš výkvět
všech her a
tok Alfeiu, Kronův synu, vládce Olympu,
slyš

náš chvalozpěv! Nechej dál slavný rod
v jeho otčině! To, co bylo – neprávem
nebo
podle práv –, neodčiní ani Čas, zdroj
všeho, co
je na světě. Ale šťastná sudba
může
přinést zapomnění. Oživlou bolest
vždy hubí velká radost,

když bůh dá zdar, zmizí smutek
a žal. Semelé, Ínóna, mocný rod, který
byl
tak postižen, dosvědčí, že mám pravdu.
Bolest, žal, vymizí

ze srdce, stihne-li
nás lepší los. V nebesích, u bohů, má svůj
dům
ta kněžna, kterou zabil blesk, kadeřavá
Semelé. Má ji
rád otec Zeus, miluje ji stále
Pallada a

těž Diův syn, Dionýsos,
ten bůh s břechtanem. Říká se, že sbor víl,
Néreův
a Dóridin, přijal rád mezi sebe Ínónu,
stíhanou
manželem. V moři má
prý věčně žít. Avšak znát onen den,
poslední,
nám lidem není dopřáno. Ani nevíš, kdy nás
bůh nechá
žít pokojně, v nerušeném štěstí, nevíme,
kdy

plod Héliův, bílý den, strávíme
v klidu, v pohodě. Jedna vlna života
nese

OLYMPIJSKÉ ZPĚVY

lidem žal, druhá přináší zas radost.
Tak i bůh,
náš mocný bůh, který řídí osud lidí,
dává Thérónovu rodu hned štěstí,
hned žal, jenž za čas zmizí.

Tak žil ten rod, od té doby,
co hnán osudem, zabil syn, Oidipús,
otce a
tak naplnil – ubožák – staré delfské proroctví.
Avšak hle,
Lítice, která bdí,
to viděla. Vnesla svár, záhubu,
mezi ty
dva reky, jeho potomky. V souboji se
navzájem oba
dva zabili. Polyneikovi zůstal naživu
syn,

syn Thersandros, ctěný v bojích
a hrách, sloup a štít rodiny. Thérón, vnuk,
stejný rod
a stejná krev, zaslouží, aby byl teď oslaven,
lyrou a
písněmi. Přijal dar,

květ vítězství, čestný dar, v píských hrách.
Na Isthmu
a v Delfách daly Charitky, božské dcery,
vítězství jemu
i bratrovi. Čtyřspřeží tam jela dvakrát šest
kol.

Zdar v závodech, úspěchy, zaženou
smutek. Bohatství, ověncené ctnostmi,
je vždycky
úspěšné, vždy a ve všem, budí touhu
proslavit
se ve světě. Je to jasná hvězda, pravé
světlo pro muže. A zvláště když ten, kdo
je bohat, ví, co bude,

že duše zlých čeká pomsta,
že tam v podsvětí stíhá soud, přísný soud,
každé zlo
zde spáchané, že však ti, kteří žili šlechetně,
žijí tam
bez útrap, jejich noc
je jako den, slunečná; po zemi,
po moři